

Kürtlerde Aşiret İdeolojisi ve Akrabalık Bağları

İçeriği Yazan: [Melisa TEKELİ](#) [1] Zaman: Çar, 05/02/2014 - 21:09

Yazar Bloğuna Ekle: Yazarlar Bloğunda Görünmesin

Lale Yalçın-Heckmann'ın Hakkari'de yürüttüğü saha çalışmasına dayanan "Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri", antropoloji dalındaki doktora tezinin kitaplaşmış biçimi. Siyasal sistemin yöredeki tezahürleri ile yerel kültürün dinamizmi arasındaki ilişki, kitaptaki analizlerin temel taşı oluşturuyor. Akrabalık, aşiret ve etnisite gibi çeşitli kimlik biçimleri, somut koşullarındaki olanca esnekliğiyle ele alınıyor. Bölgenin tarihsel, coğrafi, demografik koşullarının incelenmesinin ardından; aşiret ve akrabalık bağlarının kullanımı, köy ve köy haneleri, akrabalık ve hısımlık terimlerinin genişletilmesi, evlilik ilişkileri ve stratejileri, toplumsal cinsiyet rolleri, hiyerarşisi ve dayanışması gibi mikro düzeydeki olgular derinlemesine araştırılıyor. Mikro düzeydeki olguları hiç bir zaman makro süreçten tamamen bağımsız görmeyen yazar, somut gelişmeleri bütün boyutlarıyla ve karmaşık ilişki örüntüleri çerçevesine yerleştirerek değerlendirmeye özen gösteriyor. Böylece araştırma, sınırlı inceleme alanından yola çıkarak başka toplumlardaki benzer olgularla karşılaştırmalar yapılmasına imkan tanıyor.

Lale Yalçın-Heckmann bu çalışmasındaki bir çok soruda M. van Bruinessen'in (1978) Kürtlerin toplumsal ve siyasal örgütlenmesini incelediği, artık bir klasik olmuş çalışmasının, zengin bir tarihsel ve teorik arka plan olarak oldukça aydınlatıcı olduğunu belirtiyor. Aynı zamanda Leach'in (1940) ve Barth'ın (1953) Kürtler üzerine yaptığı iki etnografya, Barth ve Leach'in Kürt lider tipleri ve bunların rolleri üzerine yapmış olduğu çözümlemeler bugün geçerliliğini yitirmiş olsa da çalışmanın çıkış noktasını oluşturuyor. Lale Yalçın-Heckmann 1980-1982 arasında, iki ayrı dönemde, toplam 18 ay, saha çalışması amacıyla; Hakkari şehrinde, Sisin'de, Yüksekova'da ve Şemdinli'de bulunuyor. Hakkari'yi seçmesinin nedenini ise bir dağcı olması ve Kürtlere, göçebelere, aşiretlere ilgi duymasıyla açıklıyor. Bölgenin en tanınan aşiret liderlerinin köyünde kalma isteğinin, kasabanın sol eğilimli gençleri tarafından uyarılması ve tehdit edilmesi nedeniyle gerçekleşmemesinin bir çok antropolojik çalışmada görülen, sadece "büyük adam"ların perspektifini paylaşma probleminden kurtulmasını sağladığını belirtiyor. Çoğunluğunu Sisin'de geçirdiği saha çalışmasında; konumunun, sıradan insanların seviyesinden ve bakış açısından bir yaklaşım geliştirmesini sağladığına ve bu yaklaşımın Kürt toplumu üzerine yapılan çalışmalarda eksik olduğuna da çalışmasının kitaplaştırılmış halinde yer veriyor.

Çalışmanın ilk bölümü; bölgedeki etnik, aşiretsel ve siyasi ilişkilerin ve olayların karmaşıklığını çarpıcı bir olay incelemesi aracılığıyla göstermeyi amaçlıyor. İkinci bölümde bölgenin siyasi tarihi ele

alınıyor. Üçüncü bölüm, bölgenin coğrafi, idari, demografik ve iktisadi portresini çizmeyi amaçlıyor. Dördüncü bölümde Hakkari'nin günümüzdeki aşiret sistemi ele alınıyor. Beşinci bölüm, köyü ve köy hanesini inceliyor. Altıncı bölümde mübadele ilişkileri ve köy haneleri arasındaki karşılıklılık ele alınıyor. Yedinci bölüm, akrabalık ve hısımlığın detaylı bir biçimde çözülmesi, aşirete dayanan ya da dayanmayan sosyal sistemlerde akrabalığın önemi üzerine yoğunlaşıyor. Son olarak sekizinci bölümde, akrabalığa ilişkin çalışmayı tamamlayacak ek bir analiz olarak, evlilik ilişkileri ve stratejileri inceleniyor.

Heckmann'ın sosyal antropolojik araştırması, Kürt toplumunun sosyal tarihi izlenimi verse de daha çok bu tarihe bir katkı boyutunda. Bu çalışma, Türkiye'nin güneydoğusundaki belli bir yörede Kürt kimliği, aşiret örgütlenmesi ve akrabalığın çeşitli yönleri arasındaki ilişki üzerinedir. Konusu; güçlü bir akrabalık ideolojisine sahip olan Türkiye Kürtleri arasında aşiret ideolojisinin ve aşiret biçimindeki örgütlenmenin ne anlama geldiği, yarı göçebelik ve "illegal" olarak yapılan sınır ötesi hayvan ticaretinin, aşiret sınırlarının ve ilişkilerinin belirlenip korunması konusundaki önemi ve hısımlık ilişkilerinin, aşiret ya da yarı aşiret biçimindeki babasoylu Kürt grupları için ne anlama geldiğidir. Sorunsalı ise; sosyal antropolojide klasikleşmiş aşiret düzeni, sosyal ilişkilerin türü ve değişimi, siyasal gücün tanımı ve ele geçirilmesi gibi konuların Ortadoğu ve diğer toplumlardan örneklerle kıyaslanmasıdır.

Aşiret mensuplarının bakış açısına göre, **akrabalık bağları**, malların, hizmetlerin ve duyguların işlenip büyütülmesini sağlayan ve sık sık temasa geçmek suretiyle devamlılıklarının sağlanması gereken toplumsal bağlar bütünüdür. Akrabalık terimleri kişiler bir aşirete mensup olsalar da, olmasalar da değişmez. Bu hesabın düzeyleri arasında farklılıklar olsa da ilke hep aynıdır; kişinin ait olduğu toplumsal birikimin yükseltilmesiyle, insanlar arasında benzerlik, birlik ve dayanışma duyguları harekete geçirebilir. "Mirovêtêkin" kavramı, bu nedenle, bir köy, bir aşiret, Hakkarililer, Kürtler ya da Müslümanlar için "hepimiz biriz" anlamına gelebilir.

Akrabalık terimlerini kullanmanın önemi, aynı aşiretten olmayan kişiler, akrabalığın ahlaki anlamını paylaştığında daha da belirginleşir. Akrabaların birbirlerine bağlı olması, bir aşirete mensup olsalar da olmasalar da gereklidir. Aynı aşiretten olan kişiler, akrabalığın ahlaki anlamını daha geniş toplumsal ilişkiler ağının bir parçası olarak değerlendirir. Bu ilişkilerin ahlaki anlamı, aşiret biçiminde olan ve olmayan gruplar, bürokratlar ve sıradan vatandaşlar, yerel yöneticilerle, siyasetçilerle ve askeri personelle ilişki kurma konusunda işe yaradığı düşünülür. Akrabalık söylemi ve ilişkileri, yerelden daha kapsamlı olan ulusal grupla paylaşılan ortak kültürün temel bir parçasıdır.

Aşiret üyelerinin bakış açısına göre, **aşiret sistemi ve aşiret ağları** doğrudan olmayan ve ideolojik bağlamda bir akrabalık sistemi anlamına gelse de, aşiret liderleri ve asil bir aile ya da dinen soylu bir sülale gibi hiyerarşik öğeler de içerir. Akrabalığı varmış gibi saymak ve akrabalık terimlerinin genişletilmesi, eşitlik ve dayanışmayı vurgulamak anlamına gelse de, ileri gelen asil sülalelerin ve bu sülalelerden gelen aşiret liderlerinin tanınması sisteme hiyerarşik öğeler taşır. Siyasi otorite, hükümet ve ordu kavramları bu hatlar üzerinde kurulmuştur.

Etnik kimlik ve buna tam olarak tekabül etmeyen akrabalık ve aşiret yapıları, bağlılık ve kimliğe ait son derece esnek tablolar oluşturmaktadır. Bunlar yorum ve davranışlarda bir esnekliğe izin verse de, bazı sorunlara ve yanlış anlamalara yol açar. Meselenin can alıcı noktası, siyasi sistemin, etnik yapıları ve kimliği, yerelcilik, bölgecilik ya da aşiretçilikten farklı bir şey olarak kabul etmeme konusundaki katılığıdır. Akrabalık terimlerinin paylaşılması, yerel kültür ile ulusal kültür arasında önemli iletişim ve değişim kanalları açar. Ne var ki, etnisitenin akrabalık ve aşiretle kaynaşmış olması yerel siyasi fenomeni kendine özgü kılar. Ayrıca bu, toplumsal organizasyonlarına yöneltelen

tehditlerin ciddiliği karşısında ittifaklarını değiştiren, ama sonunda ulusal siyasi süreçlere daha da yabancılaşmış olmanın acısını çeken köylülerin yaşadığı olaylar üzerinde temel yapısal kısıtlamayı oluşturur.

Geleneksel aşiret ayrımları ittifak ve bölünme hatlarını belirlemede rol oynar. Aşiret liderleri, hem karar verme süreçlerini etkilemek için hem de bağlılıkları ve bağlılık söylemlerini kendi etkileri altına almak için ağırlıklarını koyar. Aşiret sisteminin ve başka tür ağların kullanılmasının, köylülerin ürettiklerini satıp karşılığında çeşitli mallar ve nakit para aldığı illegal ticaretin organize edilmesi açısından önemi, sınır köylerindeki ticari faaliyetlerde belirgin bir şekilde görülür.

Bölgelerdeki yöneticiler, sivil ya da askeri görevliler, doktor, avukat vb. meslek sahipleri ve tüccarlar gibi yerli olmayan kimseler, aşiret gruplarına başka nitelikler de atfeder. Atıfları ve sınıflandırma sistemleri, aşiretleri dışarıdan tanımlasa da, bu kişilerin, bölgelerin özgün toplumsal organizasyonu hakkındaki düşünceleri ve devlet politikalarının oluşturulması ile bölgedeki aşiret mensuplarının ve aşiretli olmayan yerel ahalinin kendi sistemleri ve örgütlenmeleri hakkında düşündükleri ve bunlara atfettikleri arasında diyalektik bir ilişki vardır. Yerli halkın kendi toplumsal sistemlerini tanımlama biçimleri, özellikle söz konusu kişi, yükselmek ve devlet kaynaklarından daha fazla faydalanabilmek istiyorsa, **etik -yani dışarıdan- belirlenimlerle** etkileşir. Aşiretli olan ve aşiretli olmayan köylülerden ve aşiretli olan, aşiretli olmayan ve dışarıdan gelmiş kasabalılardan oluşan yerli ahalî, birbirleriyle ilişki kurarken, aşiret gruplarını belli şekillerde tanımlar ve onlara belli özellikler atfeder. Bu tasarımlar, belli bir toplumsal gerçekliği yansıtmaya da bir toplumsal değişim sürecini olduğu kadar belli geleneksel kültürel simgelerin süregelmesini de yansıtır.

Aşiret mensupları kendi sistemlerini hem ampirik hem de kavramsal olarak esnek bir şekilde sınıflandırır. Soy ideolojisi, aşiretin yayla kullanım haklarını tayin ettiği aşiret düzeyinde son derece önemlidir. Aşiret yaylaları, formel bir biçimde aşiretin birimlerine göre bölünmez ya da tasnif edilmez, diğer arazi türleri de özel mülkiyete aittir, alınıp satılır ve miras yoluyla babadan oğula geçer. Bu nedenle, aşiretin altındaki birimlerde, soy ideolojisi ile toprak arasında bir mütekabiliyet yoktur.

Aşiret ideolojisi en soyut düzeyinde babasoylu ilkesine dayalı bir dayanışma gerektirir. Bu dayanışmanın en yoğun merkezinde baba soyundan yakın akrabalar vardır ve dayanışma, aşiret birimlerini birbirinden ayıran çizgiler boyunca merkezden dışa doğru kuvveti azalarak yayılır. Aşiretlerin bölümleri ve alt bölümleri, uzaklık yakınlık kategorilerine göre sınıflandırılmaz. Bu nedenle, bölünmelerin hiyerarşinin altında değil, tepesinde geçerli olduğu görülmektedir. Bunun yerine, aşiret bölümlerinin alt basamaklarında, aktörlerin, yükümlülük, görev ve bağlılıklarının çeşitliliğini dikkate alması gerekir. Bu düzeyde, babasoylu akrabalar arasındaki eşitlik ve dayanışma ilkesi, çok genel bir ifade olan "em mirovêtekin" (hepimiz biriz) sözüyle daha da vurgulanmış olur. Hem kavramsal hem de ampirik olarak birçok anlama gelebilecek olan bu ifade, "hepimiz baba soyundan akrabayız", "aynı köylüyüz", "hısmız" ya da "biz aşiretiz" demenin başka bir yoludur.

Katılımcı gözlemin temel veri toplama tekniği olarak kullanıldığı bu araştırmada, aşiret kültürü ve aşiret yaşamı; aşiret mensuplarının, yöre halkının ve aşiret ağalarının bakış açısından kavranarak, etnografik bir araştırma yapıldığı her yönüyle ortaya koyuluyor.

Melisa TEKELİ

melisa.tekeli@politikadergisi.com

Yorumlar

- [Analiz](#) [2]
- [Toplumsal](#) [3]

Kaynak URL (04/05/2024 - 03:02 tarihinde yazdırıldı):

<https://www.politikadergisi.com/makale/kurtlerde-asiret-ideolojisi-ve-akrabalik-baglari>

Bağlantılar:

[1] <https://www.politikadergisi.com/pd-uye/melisa-tekeli>

[2] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/analiz>

[3] <https://www.politikadergisi.com/category/icerik-kategorileri/toplumsal>